

III. İLKEL FETİH DEVLETİ*

Egemenliğin Biçimi

İlkel fetih devletinin biçimi tahakkümdür, kendi aralarında birbirlerine bağlı ve sıkı bir birlik içinde yaşayan küçük bir savaşçı azınlığın, sınırları kesin olarak belirlenmiş bir toprak parçası ve bu toprakları ekip biçenler üzerindeki [toprak sahipliğinden kaynaklanan] egemenliğidir.** Bu egemenlik, giderek hukuksal bir nitelik kazanan geleneksel ilkelere uygun olarak yürütülür. Söz konusu hukuk, efendilerin ayrıcalıklarının ve sahip olduklarını ileri sürdükleri yetkilerin neler olduğunu saptar ve uyrukların yasalara ve buyruklara boyun eğme ve hizmet etme görevlerini, köylülerin efendilerine yapacakları hizmetleri aksatmayacak biçimde düzenler. *Praestationsfaehigkeit**** [işini yapabilecek durumda olma] sözcüğünün geçmesi, Büyük Friedrich'in reformlarına kadar gerilere dayanır. Dolayısıyla "arıcılığın" gelenek hukukuyla yönetildiği söylenebilir. Köylülerin bazı ödemelerde bulunma ve bazı işlerde çalışma görevlerine karşılık; feodal beyler köylüleri, yabancı düşmanların saldırılarına karşı savunmak kadar, kendi arkadaşlarının zorla elkoymalarına karşı kollamakla da yükümlüdürler.

* Almanca'sı "*der primitive Eroberungsstaat*". Bu terim "Devlet" in gerek çeviriye esas alınan (1922 tarihli) İngilizce, gerekse (1913 tarihli) Fransızca metinlerinde "ilkel feodal devlet" olarak çevrilmiştir. Yapıtta kimi zaman "ilkel devlet" olarak da anılan fetih devleti, yazarın etnik temele dayanan farklılığın yerini toplumsal tabakalaşmanın alması ve bunlar arasındaki hiyerarşinin belirginleşmesi ile betimlediği feodal devletten önceki bir aşamayı ifade etmektedir. Biz de bu nedenle ve Oppenheimer'ın (daha sonra basılmış olan) *Sosyoloji Sistemi*'nde bu terimi ısrarla kullanmasından hareketle bir çeviride "fetih devleti" terimini yeğledik (ç.n.).

** *dominion*, toprak sahipliğine dayanan egemenlik, "mülk devlet" (ç.n.).

*** "İşini yapabilecek, çıplak varlığını sürdürebilecek konumda olma"ya yakın bir anlam taşıyan bir kavram (ç.n.).

Devlet kavramının içeriğinin bir bölümü bu olmakla birlikte, önceleri bundan çok daha büyük bir önem taşıyan bir başka bölümü de vardır; o da ekonomik sömürü düşüncesi, gereksinimlerin karşılanması için “siyasal yollar”ın kullanılmasıdır. Köylü, karşılığında ona denk hiçbir hizmet görmeksizin, emeğinin ürününün bir bölümünü teslim eder. “Başlangıçta toprak rantı (kirası) vardı.”*

Toprak kirasının toplanma ve tüketilme biçimleri çeşitlidir. Bazı örneklerde feodal beyler, kapalı bir birlik ya da kapalı bir topluluk olarak, duvarlarla çevrilmiş bir kampa yerleşirler ve köylülerinden sağladıkları haracı, komünist bir düzen içinde tüketirler. İnkâ devletindeki durum budur. Bazı örneklerde, her bir savaşbeyinin (savaşçı soylunun) kendisine verilmiş belirli bir toprak parçası vardır; fakat bu toprak parçasından sağlanan ürün de, Sparta’da “*sysstia*” [kollektif sofralar] uygulamasında olduğu gibi, öncelikle egemen sınıfın öteki üyeleriyle ve silah arkadaşlarıyla birlikte tüketilir. Bazı örneklerde ise, toprak sahibi soylular tüm ülkeye dağılırlar ve her biri, izleyicileri (maiyeti, çevresi) ile birlikte surlarla çevrilmiş şatosunda barınıp, egemenliği altındaki topraklarının ürününü kendi tüketir. Bu soylular, kendilerine bağlı insanların yöneticileri olmadıkları için, daha mülk sahibi feodal beyler durumuna gelmiş sayılmazlar. Her biri, kendisine bağlı olan, ama kendilerine ne yol-yöntem gösterip, ne de denetlediği kimselerin çalışmalarından haraç alır. Cermen ülkelerinde, ortaçağda, soyluların toprak üzerindeki egemenlik biçimi böyledir. Sonunda şövalye, şövalyelere verilen toprak olan fief’in (tımarın) sahibi ve yöneticisi durumuna**, eski serfleri ise, büyük bir tarım

* *Kitabı Mukaddes’in Yeni Ahit (İncil)* bölümündeki “Yuhanna’ya Göre İncil”in “başlangıçta kelam vardı” biçimindeki ilk cümlesi çağrıştırmak isteniyor (ç.n.).

** *Rittgutsbesitz*, Cermen feodal sisteminin ilk molekülü, kentsel olmayan bir toprak parçası, Angevin mali yasasında görülen şövalye fiefi kavramına yaklaşılmış bir kavramdır, çağdaş Alman hukukunda bir toprağın mülkiyeti, ancak bütünüyle başkasına geçirilebilir. Çıkarılan son yasalara göre soylu olmayanlara da geçirilebilir, ancak bunun yasada öteki taşınmaz mülkler için öngörül-

işletmesinin işçileri durumuna gelirler ve verdikleri haraç-vergi, artık girişimci kârı olarak görünür. Yeniçağda, Elbe’nin doğusundaki, önce Slavların olan, daha sonra Cermenlerce kolonileştirilen bölgedeki geniş topraklarda ilk kapitalist işletmeler böyle oluşmuştur. Bir aşamadan ötekisine pek çok yolu vardır.

Ama “devlet” özünde hep aynıdır. Her örnekte, devletin amacı, gereksinimlerin karşılanması için “siyasal yollar” a başvurulması olarak görünür. Başlangıçta, ürünlerine elkonabilecek bir ticaret etkinliği bulunmadığı sürece, bunun yolu toprak rantı almaktır; biçimi, “tahakküm” olarak görülür ve sömürü kesinlikle uyulması istenen bir “hukuk” ve bir “temel yasa” olarak, gerektiğinde acımasızca dayatılarak kabul ettirilir. Öyle de olsa, fethini mutlak hakkı, bu yolla, sürekli olarak bir toprak rantı alınabilmesi hatırına, yasa sınırları içine sokularak daraltılmıştır. Uyrukların çalışma (angarya) zorunluluğu ise, varlıklarını sağlıklı bir biçimde sürdürme hakları ile sınırlandırılır. Beylere, sahip oldukları vergi yükleme hakkına karşılık, uyruklarını içten ve dıştan gelecek tehlikelere karşı koruma, yasaların sunduğu güvenliği sağlama ve sınırları savunma görevleri yüklenir.

Bu noktada, tüm asal öğeleriyle birlikte ilkel devlet oluşumunu tamamlamış olur. Artık organlarının biçimlenmiş aşamasını, embriyon durumunu aşmıştır; bundan sonraki gelişmeler, ancak organların büyümesiyle ilgili gelişmeler olabilir.

Aile birlikleriyle karşılaştırıldığında, kuşkusuz devlet, birbirlerine daha sıkı bağlanmış, doğayı denetim altına alma ve düşmanlara karşı kendilerini koruma yetenekleri daha yüksek olan bir insan kitlesini temsil ettiği için, çok daha üst bir türdür. Devlet, insanların yarı oyun olarak yaptıkları işleri sıkı bir metotlu çalışmaya dönüştürür ve böylece daha doğmamış sayısız kuşağı, görülmemiş derecede büyük sı-

memiş bazı kuraldışı sınırlamalara konu edildiği görülmektedir (İngilizce’ye çevirenin notu).

kınıtlar altına sokmuş olur. Kan akrabalığına dayanan özgür topluluğun altınçağının yerini, devletin ve egemenliğin demir pençeli çağı aldığı için, bu andan başlayarak kuşaklar ekmeleklerini alınteriyle yoğurarak, zahmetle yemek zorunda kalacaklardır. Ama devlet, gerçek anlamıyla çalışmayı icat ederek, dünyada, çok daha yüksek bir etik düzeyde herkesin mutlu olabileceği bir altınçağı yeniden yaratabilecek tek gücü harekete geçirmiş olur. Devlet, Schiller'in sözlerini kullanacak olursak, insanları, olgunluk çağının bilinçli mutluluğuna götürebilmenin acı veren hüznü yoluna sokabilmek için, onların çocukluk çağının her şeyden habersiz mutluluğunu yıkar.

Daha yüksek bir tür! Toplumun daha yüksek türden bir organizma olduğu görüşünün önde gelen savunucularından biri olan Paul von Lilienfeld, bu açıdan, gerçek organizmalarla bu olağandışı organizma arasında özellikle şaşırtıcı olan bir benzerliğin kurulabileceğine işaret eder. Tüm yüksek canlılar cinsellik yoluyla çoğalırlar; aşağı canlılar ise, cinsel olmayan yollarla, bölünerek, tomurcuk vererek ve bazen birleşerek ürerler. Basit bölünmenin, tam da devletten önce var olan, kan akrabalığına dayanan birliğin büyüme ve gelişme dönemine denk düştüğünü göstermiştik. Kan bağına dayanan birlik, tutunumu (kohezyonu) olanaksız kılacak dereceye dek büyür, bu noktadan sonra, birliğini, bütünlüğünü yitirir ve bölünür; böylece oluşan ayrı ayrı sürüler, birleşmeler de, hiçbir sıkı eklemlenme göstermeden, birbirlerine son derece gevşek bir bağla bağlı olarak kalırlar. Egzogamik grupların bu tür birleşmeleri, aşağı canlıların birleşme (*conjugation*) yoluyla üremelerine benzer.

Ama devlet cinsel üreme yoluyla doğar. Tüm iki cinsiyetli üremeler şu süreci izleyerek gerçekleşir. Küçük, son derece aktif, hareketli bir titreşen hücre olan erkek öge, spermatazoon (sperm hayvancılığı), hareket edemeyen, büyük, aktif olmaktan uzak hücreyi, ovüme (yumurtacığı),

* *Conjugation*: iki hücrenin yan yana gelip çekirdeklerini birleştirip kromozom alışverişi yaparak üremesi (ç.n.).

yani dişilik ögesini arayıp bulur; onun içine girer, içinde eriyerek onunla birleşir. Bunun sonucunda olağanüstü bir gelişme, büyüme; yani kendisine adım adım eşlik eden bir bütünleşmeyle birlikte görülen harika bir farklılaşma doğar. Bu sosyolojik dölleme eyleminde, doğaları gereği tarlalara bağlı, edilgin köylüler ovümdür; çobanların hareketli kabilesi ise spermatazoon; döllemenin sonucunda, organları bakımından daha tam bir farklılaşmaya uğramış, bütünleşmeleri çok daha eksiksiz olan, daha yüksek bir toplumsal organizmanın olgunlaştığı görülür. Söz konusu iki organizma türü arasında, kolaylıkla bundan başka benzerlikler de kurulabilir. Sınır kavgaları, sayısız spermatazoonun, sonunda içlerinden en güçlü ya da en şanslısının mikrofil bulup fethetmesine dek, ovümün çevresinde kaynaşmalarına benzetilebilir. Ovümün spermatazoon gözündeki neredeyse sihirli çekiciliği, bozkırın çobanlarını ekilip biçilen ovalara çeken, ondan daha az sihirli olmayan güç ile karşılaştırılabilir.

Tüm bunlar, "organizma"nın (devletin) oluşumunun kanıtları olarak sunulabilecek şeyler olmamakla birlikte, bunların yardımıyla sorunun niteliğine işaret edildiği söylenebilir.

Bütünleşme

Devletin oluşumunu, ikinci aşamasından, ekonomik içerikli siyasal ve hukuksal bir biçim alana dek izledik. Ama, sosyolojinin hemen her zaman sosyal psikolojiden başka bir şey olmadığı düşünülürse, devletin özne gelişmesini, onun sosyolojik-psikolojik "farklılaşmaya uğramasını ve bütünleşmesini" incelemek, çok daha önemlidir. Öyleyse önce bütünleşme nedir onu görelim.

İkinci aşamada, duygusal (psişik) ilişkiler ağının, ekonomik birleşmeler arttıkça nasıl gittikçe daha çok sıklaşıp sıkılaştığını gördük. İki lehçe bir dil biçimine gelir; ya da genellikle ötekisinden tümüyle farklı bir dil ailesinden gelen

yok olur. Yok olan lehçe, bazı örneklerde yenenlerin*, daha sık olarak da yenilenlerin dilidir. İki kült tek bir din oluşturacak biçimde birleşir; bu dinde fatihlerin kabile tanrısına en büyük tanrı olarak tapınılırken, yenilenlerin eski tanrıları ya da bu tanrının hizmetçileri durumuna gelirler, ya da şeytanlar, cinler olarak onun düşmanları olurlar. Beden tiplerindeki farklılıklar, aynı iklimde yaşamanın ve benzer bir yaşam biçimi sürmenin etkisiyle, azalma eğilimi gösterir. Tipler arasında büyük bir farklılığın bulunduğu ya da sürdüğü durumlarda,⁴⁵ aralındaki uçurumu bir dereceye dek piçler doldurur; öyle ki, varlığını hâlâ sürdüren etnik farklılığa karşın, herkes, sınırlarının ötesindeki düşmanlarının tipinin, yeni oluşmuş ortak ulusal tipten daha farklı, daha garip, daha “yabancı” olduğu duygusunu duymaya başlar. Efendiler ve uyruklar, hiç değilse sınırları ötesinde düşmana oranla, birbirlerine “kendilerinden biri” gözüyle bakmaya başlarlar ve sonunda tümüyle farklı soylardan geldiklerini büsbütün anımsamaz olurlar. Fatihler eski tanrıların oğulları olarak görülür. Bu tanrılar, fatihlerin yüceleştirilerek tanrı düzeyine çıkarılan atalarının ruhlarından başka bir şey olmadıkları için, fatihlerin tanrıların oğulları olarak görülmeleri, birçok örnekte, gerçeğe pek de aykırı değildir.

Birbirlerine komşu olan “devletler” kan bağına dayanan daha önceki komşu topluluklardan çok daha saldırgan oldukları için, sınırların ötesindeki yabancılardan farklı olduğu duygusu, daha sık görülmeye başlanan kan gütmeye

* Burada (1954 baskısı) Almanca metinde, örnek olarak ayraç içinde verilen (Lombartlar) sözü İngilizce baskıda bulunmamaktadır (ç.n.).

⁴⁵ “Vahumalar arasında kadın, zenciler arasında görülenden daha yüksek bir konuma sahip olup, erkekleri tarafından dikkatle gözetilir. Bu, iki halk arasında yapılacak karma evlilikleri güçleştirir. Üst sınıfların birbirleriyle ilişkiler kurmuş olmalarına karşın, iki halk, köylüler ve çobanlar, yöneticiler ve uyruklar, aşağı görülenler ve onurlu tutulanlar biçiminde kesin olarak birbirine zıt gruplar oluşturmamış olsalardı, Vagandalar bugüne kadar ‘derileri koyu çikolata renginde ve koyun tüyü gibi ince, kısa saçlı’ gerçek bir zenci kabilesi olarak kalamazlardı. Vagandalar, bu özel konumlarıyla, başka birçok bakımdan da farklılıklar göstererek, tipik bir olgunun örneğini oluştururlar.” - Ratzel, a.g.y., II, s. 177.

eylemleriyle ve savaşlarla artarak, kendi “barış çemberleri” içinde yaşayanlar arasında gittikçe güçlenir. Kendi aralarında birbirlerine ait oldukları duygusu da aynı derecede artar; öyle ki, daha önce yalnızca kabile içinde bulunan ve soylu sınıfın kendi içinde hiçbir zaman eksik olmayan kardeşlik ruhu ve denkserlik (hakkaniyet) duygusu, her yere kök salar ve gittikçe artan oranda efendilerle uyrukları arasındaki ilişkilerde de görülmeye başlar.

Bu tür ilişkilerle, önceleri, ancak arada sırada karşılaşılır, denkserlik ve kardeşlik duygusuna dayanan davranışlara ancak “siyasal yollar”ı kullanma hakkına ters düşmedikleri ölçüde izin verilir; ama bu bile büyük bir bağıştır. Üst ve alt tabakalar arasında duygusal birlik bağları, yabancı saldırısı karşısında kazanılan herhangi bir zaferden çok daha dayanıklı bir biçimde kudretlilerin saldırısına karşı zayıfların yasalarla korunmasıyla örülür. *Justitia fundamentum regnonum*.* Bir toplumsal grup olarak aristokratlar, kendi “adalet” düşüncelerine uygun olarak, kendi sınıflarının bir üyesini, uyrukları sömürme yolunda izin verilen sınırları aşarak birini öldürdüğü ya da soyduğu için idam ettiklerinde, uyrukların duydukları hoşnutluk ve borçluluk duygusu, onların yabancı düşmanları yenmeleri dolayısıyla duyduklarından daha yürekten olur.

Duygusal bütünleşmenin izlediği belli başlı gelişme yolları işte bunlardır. Düzeni, hukuku ve barışı sürdürmenin sağlayacağı ortak yararlar, “aynı devlete ait olma bilinci” olarak adlandırılabilir güçlü bir dayanışma duygusuna yol açar.

Farklılaşma: Grup Kuramları ve Grup Psikolojisi

Öte yandan, her türlü organik büyümeye aynı derecede güçlü bir duygusal farklılaşmanın eşlik ettiği görülür. Grubun çıkarları güçlü grup duyguları yaratır; hem alt hem üst

* “Krallıkların temeli adalettir” (Adalet mülkün temelidir) (ç.n.).

tabakalar kendi özel çıkarlarına denk düşen bir “sınıf bilinci” geliştirirler.

Efendiler grubunun uyruklarından farklı olan çıkarları, dayatılan “siyasal yollar”ın tam anlamıyla uygulanmasıyla sağlanır; bu tür çıkarlar “tutuculuğa” yol açar. Bunun tersine, uyruk grubun çıkarları, egemen yönetimin kaldırılmasını, onun yerine yeni bir yönetimin gelmesini, devletin tüm vatandaşları için eşitlik kuralının konmasını isteyen yöndedir; bu da “liberalizme” ve devrime varır.

Tüm sınıf ve parti psikolojilerinin en derin kökleri buradadır. Öteki düşünce türleriyle karşılaştırılmayacak kadar güçlü düşünce dizgeleri olan “sınıf kuramları”, açık seçik duygusal yasalara göre gelişerek, binlerce yıllık savaşım boyunca, her çağın insanının bilincinde, her toplumsal kavgaya rehberlik edip, onu haklı gösteren düşünceler olarak buradan beslenip gelişirler.

Schopenhauer’e göre, “irade konuştuğunda akıl susmalıdır”; ya da Ludwig Gumplowicz’in aynı düşünceyi dile getiren sözleriyle “insan doğanın yasalarına göre davranır, insan gibi düşünmek sonradan aklına gelir”. İradesi “belirlenmiş” bir irade olduğundan, insan, çevresindeki dünyanın üzerine yaptığı baskıya göre davranmak zorundadır; aynı kural her türlü insan topluluğu, gruplar, sınıflar ve doğrudan doğruya devlet için de geçerlidir. İnsan toplulukları “ekonomik ve toplumsal baskının daha yüksek derecelerde olduğu yerlerden, direncin en az olduğu rotayı izleyerek, baskının daha aşağı derecelerde olduğu yerlere doğru akarlar.” Ama her insan ve insan topluluğu, kendisinin özgür bir varlık olduğunu düşündüğü için, kendisinden kurtululamayacak kadar güçlü bir psikolojik yasanın etkisiyle, üzerinde yürümekte olduğu yolu özgürce seçilmiş bir yol ve yöneldiği noktayı özgür olarak seçilmiş bir hedef gibi düşünmeye zorlanır. Ve insan rasyonel ve etik bir varlık, yani toplumsal bir varlık olduğu için, eylemlerinin yöntemi ve amacını akla ve ahlâka uygun göstermek, dolayısıyla zamanının toplumsal bilincini göz önüne almak zorundadır.

İki grubun ilişkileri uluslararası alanda birbirlerinin düşmanı olma ilişkisinden başka bir şey olmadığı sürece, yabancı kandan olanların hiçbir hakkı olmayacağı için, “siyasal yollar” a başvurulmuş olması haklı gösterilmeyi gerektiren bir davranış olarak görülmez. Ama duygusal bütünleşme az çok gelişir gelişmez, bir devlet oluşturma bilinci topluluğu yayılır yayılmaz, bağımlı hizmetçi “haklar” a sahip olunca ve insanların temelde eşitliği bilinci kitleler içinde yayıldığı oranda, “siyasal yollar” ı haklı gösterecek bir sistem de gerekir. Bu gereksinim, egemen sınıf içinde, bir grup kuramı olarak “yasallık” (meşruiyet) kuramını yaratır.

Yasallıktan yana olanlar her yerde egemenliği ve sömürüyü benzer antropolojik ve teolojik düşüncelerle haklı göstermeye çalışırlar. Efendi grup yürekliliği ve savaşçılık yeteneğini insanın en değerli erdemleri sayar ve yenen grup olarak, kendi bakış açısından haklı sayılabilecek bir biçimde, kendinin daha becerikli, daha üstün bir “ırk” olduğunu ileri sürer. Bu anlayış, uyruk ırk ne kadar ağır işlerde çalıştırılır ve kendisine ne kadar düşük karşılık ödenirse, o kadar yoğunlaşır. Ve yöneten gurubun kabile tanrısı iki kültürün karışmasından oluşan yeni devlet dininin baş tanrısı olduğu için, gene kendi bakış açısından haklı olarak, devletin temel yasanının gökten indiğini ve bu nedenle değiştirilemeyecek bir “tabu” olduğunun, onu değiştirmeye kalkmanın, kutsala saygısızlık anlamına geleceğini ileri sürer. Böylece, basit bir mantıksal tersine çevirmeyle, uyruk durumundaki grup, bozguncu, düzenbaz, tembel, hain ve hiçbir biçimde kendini yönetme yeteneğine sahip olmayan, aşağı bir ırk olarak görülür; dolayısıyla uyrukların kendilerine dayatılan egemenliğe karşı herhangi bir başkaldırışı, doğrudan doğruya tanrının kendisine ve buyruklarına karşı bir isyan sayılır. Bu nedenlerden dolayı, egemen grup her yerde ruhbanla yakın ilişki içinde olur; hiç değilse en yüksek rahiplik makamları hemen her zaman egemen grubun çocukları tarafından doldurulur ve bu sınıfın siyasal haklarından ve ekonomik ayrıcalıklarından payını alır.

Geçmişte ve bugün yönetici grubun kuramı bu olagelmıştır; bundan hiçbir şey çıkarılmamış, buna tek bir yeni madde bile eklenmemiştir. Örneğin eski Fransa'nın ve çağdaş Prusya'nın toprak soylularının, köylülerin işledikleri toprakların sahibi olduklarını ileri sürmelerine karşı, bu topraklara anımsanamayacak kadar eski tarihlerden beri sahip oldukları, köylülere ise yalnızca kullanma hakkı ihsan edildiği yolunda öne sürdükleri sav, Afrika'nın Vahumalarında görüldüğü gibi,⁴⁶ başka birçok örnekleri de bulabilecek bir savdır.

Yönetici grubun sınıf kuramı gibi sınıf psikolojisi de her zaman aynı olagelmıştır. Bu psikolojinin en önemli özelliği olan "aristokrat onuru", kendini çalışan aşağı tabakayı küçük görmekte ortaya koyar. Bu öylesine kök salmış bir duygudur ki, çobanlar, sürülerini yitirdikten ve ekonomik bakımdan bağımlı duruma düştükten sonra bile eski efendiler olarak duydukları onuru sürdürürler: "Sürüleri Tana'nın kuzeyindeki Somaliler tarafından yağmalanan ve böylece başkalarının sürülerinin çobanları durumuna düşen, hatta kısmen Sabaki boyunca yerleşip çiftçiliğe başlamış bulunan Gallalar bile, uyrukları olarak kendilerine bağlandıkları ve Svahililere benzeyen köylüler olan Vatokomoları aşağı görürler. Ama kendilerine haraç veren ve kendilerine benzeyen bağımlı avcı halklara; Vabonilere, Vassanailere ve Valangulolara (Ariangulolara) karşı tutumları tümüyle farklıdır."⁴⁷

Tibbular hakkındaki aşağıdaki açıklamalar, daha önce Haçlı Seferleri sırasında ganimet ve feodal beylik toprakları elde etmeye çalışan Walter Habenicht* ve öteki yoksul şövalyeler için de geçerlidir. Gene bu açıklamalar, Elbe'nin doğusundaki Almanya'da dövüşken ve partial Polonya soyluları için daha az geçerli değildir: "Bunlar, kendi farklılıklarının bilinciyle dolu kimselerdir. Dilenciler olarak görüne-

⁴⁶ Ratzel, a.g.y., II, s. 178.

⁴⁷ Ratzel, a.g.y., II, s. 198.

* "Zümrüt kişi" karşılığı kullanılan "anonim" bir isim (ç.n.).

bilirler, ama hiçbir zaman parya değildirler. Bu koşullar altında birçok kişi, tümüyle perişan ve sefil olur; ama Tibbuların çelik gibi direnen bir doğaları vardır. Soyguncu, savaşçı ve yönetici olmaya son derece uygundurlar. Soygunculuk sistemleri bile, bir çakalın davranışı kadar bayağı olmakla birlikte, görkemlidir. Bu partial, pejmürde Tibbular, çok büyük bir yoksulluğa karşı savaş verdikleri ve her zaman açlığın eşiğinde bir yaşam sürdükleri halde, doğruluğuna inanıyor göründükleri ya da gerçekten inandıkları son derece küstahça savlarda bulunurlar. Bir yabancının mallarını ortak mülk olarak gören çakalın hakkı, hırslı insanları yoksulluklarını hissetmekten kurtarmaya yarar. Neredeyse aralıksız bir savaşın yol açtığı bir güvensizlik, yaşamı, güçlüklerle sürekli olarak yapılan bir savaşım durumuna getirir."⁴⁸ Habeş asker için söylenen "süslü püslü ortaya çıkar, herkese gururla, yukarıdan bakar; toprak onundur ve köylü onun için çalışmak zorundadır"⁴⁹ sözleri, hiçbir biçimde yalnızca Doğu Afrika'da geçerli olan bir olgu değildir.

Aristokrat, bir yandan "ekonomik yollar"a ve bu yolları kullanan köylülere karşı derin bir tiksinti duyarken, öte yandan kendisinin "siyasal yollar"a başvurduğunu açık yüreklilikle kabul eder. Bir efendi olarak, dürüst savaş ve "dürüst soygunculuk" onun hakkıdır. Bu hakkı, aynı gruptan olan kimseler dışında, gücü nereye yetiyorsa oraya kadar uzanır. Efendinin "siyasal yollar"a başvurmadan duyduğu onurun, ünlü bir Dor içki şarkısında, hiçbir yerde görülmedik derecede güzel bir biçimde ortaya konduğu görülmektedir.

"Mızrak ve kılıç, bunlar benim büyük hazinelerim;

İyi tabaklanmış öküz derisinden kalkan,

onunla korunur bedenim.

Bunlarla çiftimi sürebilir, bunlarla ürünümü derebilirim,

Tadı ağza hoş gelen üzüm şarabını küplere,

bunlarla doldurabilirim,

⁴⁸ Ratzel, a.g.y., II, s. 476.

⁴⁹ Ratzel, a.g.y., II, s. 453.

*Bunlar, uşaklarıma bana "efendi" dedirtir.
Ama onlar hiçbir zaman mızrak ve kalkan taşıyamaz,
Hele bedenlerini iyi tabaklanmış öküz derisinden
kalkanla korumaya hiç kalamaz.
Ayağımın altına kıvrılıp öylece yere yatar,
köpek gibi ellerimi ayaklarımı yalarlar.
Ben onların Pars kraliyim, zorbasıyım,
onlar benim uyruklarım,
onları tir tir titretir adım."⁵⁰*

Bu pervasız dizelerde savaşçı efendilerin onuru dile getirilmektedir. Uygarlığın tümüyle farklı bir döneminden alınmış olan, Sombart'ın aktardığı aşağıdaki dizeler ise Hıristiyanlığa, "Tanrısal barış"a ve Cermen Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu'nun varlığına karşın, savaşçının yaşamında soygunculuğun hâlâ bir yerinin olduğunu göstermektedir. Bu dizeler de "siyasal yollar"ı, ama onun apaçık soygunculuk olan en kaba biçimini övmektedir:

"Ben genç, soylu silahtarım, ömrünü uzatmak mı amaçm?

*Öyleyse dediklerimi yap, atına atla ve çeteye katıl!
Ağaçlar arasına saklan, köylü gelince,
Hemen üzerine atıl, tut yakasından.
Nesi var nesi yoksa elinden al,
O zaman sevinçten kabına sığamazsın.
Ama gecikmeden, atlarının koşum takımını
Çıkarıp, sıvışmalısın."⁵¹*

Sombart'ın eklediği gibi, "tacirleri bir yerden bir yere gönderdikleri değerli mallarından etmek gibi daha soylu bir avla uğraşmak yolunu seçmedikçe", soylu, bu avla uğraşacaktır. Soylular, mülklerinden elde ettikleri gelir günlük tüketim gereksinimleri ve lüksleri için yeterli olmaktan çıkınca, bir ek kazanç sağlamanın doğal yolu olarak soygunculuğa gittikçe daha çok başvurmaya başladılar. Haydutluk,

şövalyeliğin ruhuna, her şövalyenin, mızrağının ya da kılıcının ucunun ulaştığı yere dek ne varsa ona sahip olabileceği kuralına uyduğu için, haydutluk düzeni tam anlamıyla onurlu bir iş sayıldı. Ayakkabı onarıcısının ayakkabıcılığı öğrenecek biçimde yetiştirilişi gibi, soylulara da haydutluk öğretildi. Aşağıdaki balad (türkü), bu gerçeği neşeli bir biçimde ve bilgece ortaya koymaktadır:

*Yağmalamakta, soymakta utanılacak ne var,
Ülkenin en soylu insanları da yağmalar, soyar."*

"Şövalye" psikolojisinin temelini oluşturan bu özelliğin yanı sıra, bundan daha az karakteristik olmayan bir ikinci ayırt edici özellik de, ister içten inanca istese yalnızca kamu önünde gösterişe dayanıyor olsun, soyluların sofuluklarında görülür.

Aynı toplumsal düşünceler, yönetici sınıfı her zaman, aynı özelliklere sahip olmaya zorluyormuş gibidir. Bu olgu, yönetici sınıf açısından, Tanrı'nın, kendi özel kabile tanrıları olarak ve çoğu örnekte bir savaş tanrısı olarak görülmesinde ortaya konmaktadır. Tanrı'nın tüm insanların, hatta düşmanlarının bile yaratıcısı olduğu ve Hıristiyanlıktan beri "Sevgi Tanrısı" olduğu kabul edilmekle birlikte, bu düşünce, sınıf çıkarının kendine uygun bir ideoloji biçimlendirmesini engelleyen bir güç oluşturmaz.

Yönetici sınıfın psikolojisinin çizmekte olduğumuz taslağını tamamlayabilmek için, malı mülkü çar-çur etme eğilimini de unutmamalıyız. Bu eğilimi, "zahmetle çalışmanın acısını çekmemiş" kimselerde bulunan, bazen yüksek biçimle cömertlik olarak görünen davranışlarda gözlemlemek güç olmasa gerek. Bunun yanı sıra, bu gibi kimselerin en yüksek özellikleri olarak, ölümü hiçe sayan yürekliliklerini de hesaba katmalıyız; ölümü hiçe sayma psikolojisi, bir azınlığın, haklarını herhangi bir zaman silahlarıyla korumak zorunda olmasının yarattığı ve bedenlerinin avda, sporda ve kavgalarda gelişmesi olanağını veren, her türlü çalışmadan özgür olmalarına yarayan bir psikolojidir. Bu psikolojinin karikatürleşmiş biçimi kavgacılık ve kişisel onur sorunların-

⁵⁰ Kopp, *Griechische Staatsaltertümer*, 2. baskı, Berlin, 1893, s. 23.

⁵¹ Uhland, *Alte hoch-und niederdeutsche Volkslieder*, I (1844), s. 339. Sombart, *Der moderne Kapitalismus*, Leipzig, 1902, I. s. 384-385'ten aktarılmıştır.

da gösterilen, çılgınlığa varabilecek derecede yozlaşan aşırı bir duyarlılıktır.

Bu noktada küçük bir parantez açılım: Sezar, Galyalı Keltlerle, gelişmelerinin tam bu aşamasındayken, soyluların kendi klanlarının üyeleri üzerinde egemenlik kurdukları sıralarda karşılaşmıştı. O zamandan beri Sezar'ın Keltlerle ilgili olarak açıkladığı bu sınıf psikolojisi, Kelt ırkına özgü bir psikoloji sayıldı. Mommsen bile bu yanılgıya düşmekten kurtulamadı. Bunun sonucu olarak, bugün dünya tarihi ve sosyoloji ile ilgili her kitapta, bu apaçık yanılgıyla karşılaşabiliyoruz. Oysa tarihe şöyle bir göz atmak bile, çeşitli ırklarda, gelişmelerinin aynı aşamasında olan her halkı, Avrupa'da Teselyalıların, Apulyalıların, Kampanyalıların, Cermentlerin, Polonyalıların ve benzeri halkların aynı niteliklere sahip olduklarını göstermeye yeter. Bu yanlış görüş, yanlışlığını ileri süren görüşlerin sesini bastırarak kadar yinelenmiştir. Oysa Keltler, özellikle de Fransızlar, başka gelişme aşamalarında tümüyle farklı karakter özellikleri gösterdiler. Öyleyse bir ırkın psikolojisinden değil, ancak aynı gelişme aşamasındaki toplulukların psikolojisinden söz edilebilir.

Öte yandan "devlet"i kutsallaştıran dinsel düşüncelerin zayıf olduğu ya da zayıfladığı yerlerde, uyruklar arasında, bir grup kuramı olarak doğal hukuk kavramının net ya da bulanık bir biçimde geliştiği görülür. Alt sınıflar, soyluların ırklarıyla öğrenmelerini ve kendilerini üstün görmelerini bir küstahlık belirtisi sayarak, yöneten sınıflar kadar iyi bir ırktan geldiklerini ve onlar kadar iyi bir kana sahip olduklarını ileri sürerler; ve bu sav da, çalışmayı, etkililiği ve düzeni en önemli erdemler sayan alt sınıfın bakış açısından bakılırsa, tümüyle haklı bir düşüncedir. Alt sınıf, daha çok hasımlarının işine yarayan dine karşı da kuşkucu bir tutum takınır; soyluların efendi grubun ayrıcalıkları konusunda duydukları inanç kadar sağlam bir inançla, onların inançlarının tam zıddı bir görüşe, yani efendiler grubunun ayrıcalıklarının hem hukuka hem de akla aykırı olduğuna inanır.

Daha sonraki gelişmeler bu alanda da önemli temel farklılıklar doğurmamıştır.

Bundan sonra, ortaya konan bu düşüncelerin şu ya da bu ölçüde etkisi altındaki her iki grup da kendi çıkarları yolunda kendi savaşlarını vermeye başlar. Eğer ortak çıkarların devlet bilincinin "merkezgel"* güçleri olmasa, genç devlet bu tür merkezkaç güçlerinin zoruyla paramparça olurdu. Yabancıların, yani ortak düşmanların dıştan yaptıkları baskılar, birbirleriyle uyuşmayan sınıf çıkarlarının içte yarattığı gerginlikten daha ağır basar. Bu durumda Pleblerin [Roma devletinden] ayrılmaya kalkmaları ve Menenius Agrippa'nın [bazı haklar ve ödünler vererek onları geri dönmeye razı etmekte] gösterdiği başarı örnek olarak gösterilebilir. Böylece genç devlet, bir gezegen gibi, kendisi ve çevresindeki dünya yeni dış ve iç güçler yaratacak derecede değişmedikçe, kendisini etkileyen güçler bileşkesince belirlenmiş olan yörüngesinde sonsuza dek dönüp duracaktır.

İleri Aşamada İkel Fetih Devleti

Tek başına büyüme bile önemli değişikliklere yol açar; ve genç devlet büyüme zorundadır. Devleti var eden güçler onu genişlemeye zorlar, ondan daha güçlü olmasını ister. Böyle bir genç devlet, birçok çağdaş devletin ileri sürdüğü gibi, sonul sınırlarına ulaşmış, "doymuş" olsa bile, yok olma tehlikesi karşısında genişleyip büyümeye zorlanacaktır. İkel toplumsal koşullarda, Goethe'nin dizeleri, katı gerçeğe uygun düşer: "Yükselmelisin, yoksa düşersin; fethetmelisin, yoksa fethedilirsin; çekiç olmaya bak, yoksa örs olursun."

Devletin varlıkları, onları yaratan aynı ilkelere göre sürdürülür. İkel devlet savaşçı soygunculuğun yarattığı bir kurumdur; varlığını ancak savaşçı soygunculukla koruyup sürdürebilir.

Efendi grubun ekonomik açıklığının sınırı yoktur; hiçbir kimse tutkularını doyurabilecek kadar zengin değildir; "Si-

* İngilizce "centripedal" sözcüğünü böyle karşılamayı sınıadık (ç.n.).

yasal yollar” daha boyunduruk altına alınmamış köylü gruplarına ya da daha yağmalanmamış yeni kıyılara yöneltilir. İlkel devlet, tümüyle aynı biçimde doğmuş bir başka ilkel devletin “çıkart alanı”nın kıyısında bir çatışma patlak verene dek genişler. İşte o zaman, daha önce görülen savaşçı soygunculuk yerine, ilk olarak, dar anlamıyla gerçek savaşla karşılaşırız; çünkü o andan başlayarak, aynı derecede örgütlü ve disiplinli kitleler birbirlerine saldırırlar.

Bu kavganın amacı her zaman aynıdır; çalışan sınıfların “ekonomik yollar” ile yarattığı ürünü, yağma, haraç, vergi ve toprak rantı gibi yollarla ele geçirmektir. Ama artık kavgaya, sömürmek niyetinde olan bir grupla sömürülecek başka bir kitle arasında değil, tüm ganimeti elde etmek isteyen iki efendi grup arasındadır.

Çatışma, hemen tüm örneklerde, iki ilkel devletin birbirlerine karışıp birleşmeleriyle daha büyük bir devletin oluşması sonucunu doğurur. Bu daha büyük devlet de, zamanla, doğal olarak ve aynı nedenlerin zoruyla, sınırlarının ötesine uzanır, küçük komşularını yutar. Belki de, sırası gelince, kendisi de daha büyük bir devlet tarafından yutulur.

Boyunduruk altındaki çalışan grup, efendiliğin kimin elinde kalacağı yolunda verilen bu kavgaların sonucuna fazla önem vermeyebilir; haracı o ya da bu efendi takımına ödemesinin fazlaca bir önemi yoktur. Onu bu kavgada daha çok, kabağın gene kendi başında patlamasına yol açabilen tek tek savaşların gidişi ilgilendirir. Bu yüzden kendilerine aşırı derecede sert davranılmıyor ve kötü bir biçimde sömürülüyorlarsa*, alt sınıflar, savaş zamanında tüm güçleriyle eski efendilerini desteklerler ve böylece “devlet bilinci” tarafından doğru çizgiye yöneltilmiş olurlar. Çünkü efendileri yenildiğinde savaşın getireceği yıkımdan en çok etkilenen kendileri olacaktır. Dolayısıyla, yabancı efendile-

rin yönetimini önlemek için, savaşırken, gerçekte karı-kızları, evleri-barkları için canlarını dişlerine takarak savaşıyorlardır.

Buna karşılık, egemen grup için böyle bir egemenlik savaşı bir var olma sorunudur. Frank İmparatorluğu’nda Cermen kabilelerinin soylularının başına geldiği gibi, ender karşılaşılan bazı durumlarda, tümüyle yok edilebilirler. Karşılaşabilecekleri en kötü durum değilse de, onun kadar kötü olan bir durum da, seferler grubunun içine itilme yazgısı ile karşı karşıya kalabilmeleridir. Bazen, tam zamanında yapılmış bir barış antlaşması, yenilen efendi grubun toplumsal konumunu yenen efendilere bağlı bir efendi grup olarak sürdürmesini sağlar; Norman İngilteresi’ndeki Sakson soylularının, Slavlardan alınan Cermen bölgesindeki Suppanların durumu bunun örnekleridir. Bazen de, güçlerin aşağı yukarı eşit olduğu durumlarda, iki grup, üyeleri birbirleriyle evlenebilen bir soylu tabaka oluşturmak üzere, eşit haklara sahip olarak tek bir grup biçiminde birbirleriyle karşılaşabilir. Örneğin, Slav bölgelerinde yaşayan [Doğu Almanya’daki Slav kavmi olan] Wendlerin şef ailelerine Cermenlere eşit kimseler olarak davranılmasında olduğu gibi, Roma İmparatorluğu’nda Alban [Arnavut] ve Etrüsk soylularının durumu da böyleydi.

Bundan sonra, “ileri aşamada ilkel fetih devleti” diyeceğimiz bu yeni devlette, yönetici grup, kimi az kimi çok güçlü, kimi az kimi çok ayrıcalıklı birden çok tabakaya bölünür. Efendi grubunda görülen bu bölünme, ilkel fetih devletinde çoğu kez daha çobanlık aşamasında efendiler arasında büyük sürü ve köle sahipleri ile sıradan özgür insanlar olarak ekonomik ve toplumsal açıdan biri diğerine bağımlı iki grubun ortaya çıktığı gerçeği düşünülürse, başka çeşitlerde de görülebilir. Yeni Dünya’da avcı toplulukların yarattıkları devletlerde, toplumun toplumsal mertebelere bölünmesinde farklılaşmanın bu kadar ileri gitmemiş olması, burada sürü hayvanlarının, dolayısıyla sürü sahipliğinin bulunmamasıyla ve bu ilk sınıf ayrımının devlete sokulmamış olmasıyla

* İşte bu nedenle, örneğin, Yunan devletleri ve Roma İmparatorluğunda köleler kitleler halinde saldırgan Cermen ve Araplara katılmışlar, yalnızca görünüşte özgür olan “kolonlar” ise en iyi olasılıkta tarafsız kalmışlardır (Almanca baskıdaki dipnot).

açıklanabilir. Eski Dünya'daki devletlerde, yöneticilerin bu iki tabakası arasındaki mertbe ve mülkiyet farklılıklarının siyasal ve ekonomik gelişmeler üzerinde ne gibi etkiler yarattığını ileride göreceğiz.

Yönetici grubun durumunda görülene benzer bir farklılaşma süreci, "ileri aşamada ilkel fetih devleti" içindeki uyruk grubu da, kimi daha az kimi daha çok küçük görülen ve kimi az kimi çok hizmet etmeye zorlanan çeşitli tabakalara böler. Bu konuda, Lakedaimonia ve Girit'teki Dor devletlerinde ve Teselyalılar arasında, köylülerin toplumsal ve hukuksal konumlarında görülen çok belirgin farklılığı; Perioikosların açıkça mülkiyet hakları ve azımsanmayacak kadar siyasal hakları olmasına karşılık, Helotların (Teselyalılar arasında ise Penestai'nin) yaşamlarının ve mallarının mülklerinin, neredeyse, hiçbir koruma altında olmayışını anımsamak yeter. Eski Saksonlarda da, sıradan özgür halk ile serfler arasında bir konumda duran bir sınıfın, Litilerin bulunduğunu görürüz.⁵² Soylular arasındaki farklılaşmayı yaratan benzer nedenlerin yol açtığı anlaşılan bu duruma daha birçok örnek verilebilir. İki ilkel fetih devleti birbirine karıştığında, toplumsal tabakalar, iki paket oyun kâğıdının birbiriyle karılmasından doğan sonuca benzer bir biçimde, çeşitli şekillerde sıralanabilirler.

Siyasal güçlerin neden olduğu bu mekanik karışımın "kastlar", yani babadan oğula geçen ve aynı zamanda bir toplumsal sınıflar hiyerarşisi oluşturan kalıtsal meslek zümrelerini etkilediği kesindir. "Kastlar, her zaman değilse bile, genellikle yabancılarca fethin ve boyun eğdirmenin sonucunda ortaya çıkarlar."⁵³ Daha tümüyle netleşmemiş olmakla birlikte, ekonomik ve dinsel etmenlerin, kastların oluşumunu son derece kuvvetle etkilediği söylenebilir. Kastlar aşağı yukarı şöyle oluşmuş olsalar gerek: Devlet oluşturucu güçler, var olan ekonomik örgütlenmenin içine işledi; meslekler buna uyacak biçimde değişiklikler geçirdi; daha sonra

bu meslekler ilk oluşmalarında da kendilerini etkilemiş olması olasılığı bulunan dinsel tasavvurların etkisiyle taşlaştı. Bu, erkek ve kadın arasında bile görülen, deyim yerindeyse tabu sayılan, aşılamayan, bazı meslek ayrımlarının bulunmasına benziyor. Tüm avcılar arasında toprağın işlenmesi kadının işiyken, birçok Afrika çoban topluluğunda, öküzün çektiği saban kullanılmaya başlanır başlanmaz tarım erkeğin işi durumuna gelir ve kadın kutsala saygısızlık olmasın diye sığır kullanmaz.*

Bu tür dinsel tasavvurların, bir işi babadan oğula geçer duruma getirmiş olması ve daha sonra, özellikle bir kabilenin ya da bir köyün tek bir mesleğe sahip olduğu durumlarda, zorunlu olarak babadan oğula geçen kalıtsal bir iş durumuna sokması olasılığı vardır. Bir kabilenin tüm üyelerinin aynı işi yapmaları (aynı mesleğe sahip olmaları) ise, doğa durumunda yaşayan ilkel kabilelerde, özellikle ticaret ilişkilerinin kolaylıkla kurulabildiği ada halklarında, sık karşılaşılan bir durumdur. Bir başka kabile böyle bir grubu yenip üzerinde egemenlik kurduğu zaman, boyun eğdirilenler, yeni devletin içinde, babadan oğula geçen gelişmiş meslekleriyle, gerçek bir "kast" oluşturma eğilimi gösterirler. Bu kastın toplumsal konumu, bir dereceye dek o zamana kadar kendi hakları arasında gördükleri saygınlığa, bir dereceye dek de, mesleklerinin yeni efendiye sağladığı olanaklara bağlı olarak belirlenir. Genellikle olduğu gibi, fetihler birbiri ardını izlerse, özellikle burada görülen ekonomik gelişmelerin birçok meslek zümresi yarattığı durumlarda, birçok kast oluşabilir.

Bu gelişme belki en iyi biçimde hemen tüm örneklerinde, özel bir konuma sahip olan, hem korkulan hem küçük görülen demirciler grubunda gözlemlenebilir. Özellikle Afrika'da, çok eski zamanlardan beri, çoban kabilelerin ardından giden ve onlara bağımlı topluluklar olan uzman

⁵² Inama-Sternegg, *Deutsche Wirtsch-Gesch.*, I, Leipzig, 1879, s. 59.

⁵³ Westermarck, *History of Human Marriage*, London, 1891, s. 369.

* Aynı biçimde, bazı kuzey Asya avcı kabilelerinde kadınların avcılık donanımına dokunmaları, ya da bir av izinin üzerinden geçmeleri yasaklanmıştır (Ratzel, *a.g.y.* I, s. 650).

demirci haklarla karşılaşırız. Hiksoslar, yanlarında Nil ülkesine böyle kabileler getirmişlerdi ve belki de kesin zaferlerini onların yaptıkları silahlara borçluydular.* Yakın zamanlara dek Dinkalar, demir işleyen Djurları bir tür uyrukluk bağıyla yanlarında tuttular. Aynı şey Sahra göçebeleri için de geçerlidir. Öte yandan kuzey [Avrupa] efsanelerimiz, kabilelerimizin zıddı olan, “cüce” kabileler hakkındaki öyküler ve onların sihirsel güçlerine karşı duyulan korkularla doludur. Gelişmiş bir devlette, tüm bu öğeler, birbirlerinden kesin çizgilerle farklılaşmış kastların gelişmesi için hazır beklemekteydiler.⁵⁴

Dinsel tasavvurların işe karışmalarının kastların oluşumunu nasıl etkilediği en iyi biçimde Polinezya’dan alınan bir örnekte gösterilebilir. Polinezya’da “birçok yerli tekne yapma yeteneğine sahip olmakla birlikte, devletlerin ve toplumların çıkarının sınımsızlığı bağlı olduğu bu zanaatla ancak tek bir ayrıcalıklı sınıf uğraşabilir. Eskiden Polinezya Takımadaları’nın her yerinde görülürken, bugün Fiji’de süren bir gelenekle, hemen hemen yalnızca tekne yapımıyla uğraşan doğramacılar, özel bir kast oluşturur, ‘kralın zanaatçıları’ gibi yüce bir sıfat ile anılır ve kendi şeflerine sahip olmak gibi bir ayrıcalıktan yararlanırlar... Her şey eski geleneklere göre yapılır; teknenin omurgasının çatılması, geminin tamamlanması ve suya indirilmesi gibi işlerin tümü dinsel törenler ve şölenler arasında yürütülür.”⁵⁵

Boşınançların güçlü bir biçimde geliştiği yerlerde, bir dereceye dek ekonomik, bir dereceye dek etnik temellere dayanan gerçek bir kast sistemi ortaya çıkabilir. Örneğin Polinezya’da sınıfsal ayrımlar, tabuların kullanılması yoluyla, tam bir kast sistemine benzer bir durum yaratmıştır.⁵⁶ Güney Arabistan’da da benzeri durumlarla karşılaşırız.⁵⁷

* Hiksosların zaferi günümüzün tarihçileri tarafından, demir silahlara değil, tunç savaş arabalarına bağlanmaktadır (ç.n.).

⁵⁴ Ratzel, *a.g.y.*, I, s. 81 ile karşılaştırınız.

⁵⁵ Ratzel, *a.g.y.*, I, s. 156.

⁵⁶ Ratzel, *a.g.y.*, I, s. 259-260.

⁵⁷ Ratzel, *a.g.y.*, II, s. 434.

Dinin Eski Mısır’da ve çağdaş Hindistan’da kastların doğuşundan ve sürmesinde oynadığı önemli rol üzerinde daha fazla durmak gerekmez.*

İleri aşamada ilkel fetih devletini oluşturan öğeler bunlardır. Bu öğeler, daha aşağı aşamadaki ilkel devletin öğelerinden daha çeşitli ve daha çoktur. Ama her ikisinde de hukuksal yapı ve siyasal-ekonomik “bölüşüm”, temelde aynıdır. Gruplar arasındaki kavganın hedefi gene “ekonomik yollar” ile sağlanan ürünlerin ele geçirilmesidir. Bu kavga, daha önce olduğu gibi, devletin iç politikasının harekete geçirici gücü olarak kalırken, “siyasal yollar” da, daha önce olduğu gibi, saldırı ya da savunma konularında, dış politikayı harekete getirici itiyi oluşturur. Hem üst sınıfların hem alt sınıfların bilinen aynı grup kuramları da, iç ve dış savaşımarda izlenen amaçları ve kullanılan araçları haklı gösterme işlevini sürdürürler.

Ama gelişme durağan kalamaz. Gelişme, yalnızca büyümekten farklı bir şeydir; gelişme gittikçe artan bir farklılaşma ve gittikçe yoğunlaşan bir bütünleşme anlamına gelir.

İlkel fetih devleti, egemenlik alanını oluşturan topraklarını ne kadar genişletirse, uyruklarının sayısı ve nüfusunun yoğunluğu ne kadar artarsa, yeni gereksinmelerin ve bu gereksinimleri karşılayacak yeni yolların doğmasına yol açan siyasal-ekonomik işbölümü de o kadar gelişir; ve gene ilkel fetih devleti egemenlik alanını ne kadar genişletirse, “bir servet çekirdeği çevresinde birikim yasası” dediğim yasaya uygun olarak, ekonomik ve sonuçta toplumsal tabakalar arasındaki farklılıklar o kadar kesin zıtlıklar biçimine dönüşür. Gittikçe artan farklılaşma, ilkel fetih devletinin ilerideki gelişmeleri üzerinde kesin etkili olur; onun sona ermesi üzerinde ise, çok daha kesin bir rol oynar.

Bu sona eriş, hiçbir anlamda böyle bir devletin fiziksel varlığının son bulması anlamına gelmez. Bunun, Hindis-

* Ayrıca, Hint kast sistemi, uygulamada, sanıldığı kadar sert değildir. Lonca sisteminin kast sistemine benzeyen yanları olduğu kadar, kast sisteminin de lonca sistemine benzeyen yönleri vardır (Ratzel, *a.g.y.*, II, s.596).

tan'ın Moğol devletlerinde, veya Büyük Britanya ile çatışmalarında Uganda'nın durumunda olduğu gibi, aynı ya da daha yüksek bir gelişme düzeyinde bulunan daha güçlü bir devletle çatışmanın bir sonucu olarak, iler aşamada bir fetih devletinin yok olmasından söz etmiyoruz. Bu sona erme ne de İran'ın ya da Türkiye'nin içine düştükleri gibi bir durgunluk anlamına gelir; çünkü bu ülkeler ya kendi güçleriyle ya da bir dış fetihle, yakında yeniden yazgıları yönünde ilerlemek zorunda kalacakları için, içine düştükleri durgunluk, gelişmelerinde görülen geçici bir duraklamayı temsil eder. Bu son ile, dev Çin İmparatorluğu'nun, yabancı güçler gizemli kapılarını açmaya zorlamaya başlayınca sona eren durgunluğuna benzer bir durumu anlatmak istemiş de değiliz.

Burada söz konusu edilen son, ilkel fetih devletinin bir sonraki gelişme aşamasına geçmesi anlamına gelir ki, bunun dünya tarihini bir *süreç* olarak anlayışımızda önemli bir yeri vardır. Gelişmenin ana dalı, birbirinden tümüyle farklı karakterde iki filiz verir. *Ama bu birbirlerine taban tabana zıt gelişmeler, "bir servet çekirdeği çevresinde birikim yasa-sı"nı kanıtlayan bir biçimde iki zenginlik kaynağı arasında-ki kutuplaşma tarafından belirlenir.* Söz konusu gelişmelerden birinin temelinde taşınır malların mülkiyeti, ikincisinin temelinde ise, taşınılmaz malların mülkiyeti yatar. Birinde ticaret kapitali, ötekisinde gittikçe az sayıda kimsenin elinde toplanarak, sınıfların birbirleriyle eklemlenme biçimini ve

* 1907'de yazılmış olan bu sözleri, en azından Türkiye bakımından doğur çıkmış bir tahmin olması nedeniyle metinden çıkarmıyorum-F.Oppenheimer, Aralık 1928- (Almanca baskıdaki dipnot).

** Yerimiz elverseydi, bir fetih devletinin bu yönde gösterdiği ender karşılaşılabilir gelişmesini ayrıntılı biçimde sunmaktan kendimizi alamayabilirdik. Çin birçok bakımdan "özgür vatandaşlık düzeni"ne, herhangi bir Batı Avrupa halkından daha fazla yaklaştığı için, kendisini daha ayrıntılı bir biçimde incelemek, yorgunluğuna değecekti. Çin, feodal sistemin kalıntılarından, biz Avrupalıların yapabildiğimizden daha fazlasıyla kurtulmasını başarabilirdi; ve gelişmesinin başlarında büyük toprak sahipliğinin piçi olan kapitalizmin kolay kolay ortaya çıkamayacağı bir ortam yaratılmış oldu; kooperatif üretimin ve kooperatif bölüşümün sorunlarını azımsanmayacak derecede çözebildi.

onunla birlikte tüm devleti kökten değiştiren toprak mülkiyeti bulunur.

Deniz devleti taşınır zenginliğin, kara devleti ise, taşınmaz mülkiyetin gelişme alanıdır. Birincisinin sonul ürünü kapitalist köle ekonomisinin, ikincisinin sonucu, her şeyden önce, *gelişmiş feodal devletin* ortaya çıkmasıdır.

Akdeniz'deki "antik devletler" denen devletlerin gelişmesinin tipik ürünü olan kapitalist köle ekonomisi, aslında pek önemli bir olay olmayan belli devletlerin ortadan kalkmalarına değil, insanların tüketilircesine harcanmasından dolayı, halkların yok olmasına yol açar. Devletin tarihsel gelişmesini gösteren soyağacı şemasında deniz devleti, yeni filizler vermeyen bir yan dalı oluşturur.

Gelişmiş feodal devlet ise ana dalı, gödenin uzantısı olan dalı temsil eder; bu nedenle de devletin daha sonraki gelişmesinin başlangıç noktası olur. Feodal sistemlerle yönetilen devletlere* varan, mutlakçılığa (mutlak monarşilere) ve çağdaş anayasal devlete ulaşan gelişmeler bu dal üzerinde oluşur ve eğer doğru görüyorsak, bu dal ilerde "özgür vatandaşlık düzeni" biçimini alacaktır.

Gövde yalnızca bir dal boyunca geliştiği, yani gelişmesini yalnızca ileri aşamada ilkel fetih devleti ile sürdürdüğü sürece, devletin büyümesini ve gelişmesini gösteren taslağımız, hem gövdeye hem de bu dala uyabilir ve uymuştur da. Gövde iki dala ayrıldıktan sonra, ise öykümüz de iki daha ayrılacak ve biz de her dalı ayrı ayrı son filizlerine kadar izleyeceğiz.

Kara devletlerinden önce değil sonra görülmüş olsa da, deniz devletlerinden başlayacağız. Yazılı tarihin şafağının, tarihöncesi yaşamın sislerini dağıttığı zamanlara dayanacak kadar uzak geçmişte görülen ilk güçlü devletler, deniz devletleri değil kara devletleri olarak kurulmuşlar ve kendi güçleriyle feodal devlet düzeyinde bir gelişme noktasına ulaşmışlardır. Ama bu aşamadan sonra, hiç değilse kültürümüzün en çok ilgilendiği devletler söz konusu olduğunda, kara devletlerinin çoğunun, ya gelişmelerinin durmuş, ya da deniz devletlerine yenik düşmüş

* Almanca metinde "zümre devletine" (ç.n.).

olduklarını görüyoruz. Daha sonra, kapitalist köle ekonomisinin öldürücü zehrinin bulaşmasıyla, aynı hastalığa yakalanıp yok olmuşlardır.

İleri aşamada büyük feodal devletlerin daha sonra gelişmeleri, ancak deniz devletleri ömürlerini tamamladıktan sonra görülebildi. Deniz devletleri daha güçlü egemenlik biçimleri ve daha ileri bir devlet sanatı geliştirdikleri ve bu ürünler, sonunda deniz devletlerinin yıkıntıları arasından kara devletlerinin biçimlenişini etkileyip hızlandırdı.

Bu nedenden dolayı, devlet yaşamının daha yüksek biçimlerine giriş hareketleri olarak, deniz devletlerinin başına gelenlerin öyküsü daha önce ele alınmalı. Bu yan dalı izledikten sonra, yeniden başlangıç noktasına, ilkel fetih devletine dönüp, ana dalı, çağdaş anayasal devletin gelişmesine ve geleceğin “özgür vatandaşlık düzeni”ne dek izleyeceğiz.

IV. DENİZ DEVLETİ

Kara devletinin yazgısını toprağa yatırılan kapitalin belirlenmesine karşın, deniz göçebelerince kurulan devletin yaşamının izlediği çizgi ve çektiği sıkıntıların biçimi, yukarıda değinildiği gibi, ticaret kapitali tarafından belirlenir; bunlara, çağdaş anayasal devletin yaşam çizgisini ise üretici kapitalin belirlediğini ekleyebiliriz. Bununla birlikte, ticareti, malların bir yerden bir yere götürülüp satılmasını, panayırıları, pazarları, kentleri, deniz göçebesi icat etmiş değildir; bunlar ondan önce de vardır; deniz devletinin amaçlarına hizmet ettikleri için, onun tarafından ele alınıp, çıkarlarına uyacak biçimde geliştirildiler. “Ekonomik yollar”a, eşit değerde malların takasına yardımcı olan bu kurumlar, deniz devletinden çok önce icat edilmiş bulunuyordu.

Araştırmamızda ilk olarak bu noktada, “ekonomik yollar”ın, “siyasal yollar”ın sömürüsüne uğramadan, devletin doğuşuna omuz veren etmenlerden biri olduğunu görüyoruz. Bu durumu, daha sonra feodal devlet tarafından, daha etkili çalışan bir yapıyı oluşturmak için, vinç’e dönüştürülen bir “zincir”e benzetebiliriz. Deniz devletinin oluşumu, tarihhöncesinde malların trafiği ve değişimi hakkında bir ön açıklamada bulunulmadıkça, tam olarak anlaşılabilir. Ayrıca, “ekonomik yollar”ın değiş tokuş ilişkileri çerçevesinde kendiliğinden biçimlendirdiği oluşumları göz önünde tutmaksızın, çağdaş devletin geleceği hakkında eksiksiz bir kestirimde bulunulamaz.

Devlet Öncesi Alışveriş*

Takasın psikolojik açıklaması, marjinal yarar kurmanın ortaya çıkmasına yol açarak büyük bir hizmette bulunmuş oldu. Bu kurama göre, ekonomik nitelik taşıyan herhangi bir

* İngilizce metinde “Tarihöncesinde Alışveriş” (ç.n.).